

УДК 378.017.4:[37.015.3:159.955](045)

**THE PROBLEM OF FORMING CIVIC AWARENESS AS A NECESSARY
CONDITION FOR THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL THINKING
OF FUTURE TEACHERS****ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ СВІДОМОСТІ ЯК НЕОБХІДНОЇ
УМОВИ РОЗВИТУ ПЕДАГОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ****Boichenko V.V. / Бойченко В.В.***k.p.n., associate prof. /к.п.н., доц.*

ORCID: 0000-0002-2232-9128

*Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,**Uman, Sadova, 28, 20308**Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,**Умань, Садова, 28, 20308*

***Анотація.** У роботі розглядається проблема формування громадянської свідомості майбутніх учителів, з метою утвердження їхньої національної та громадянської ідентичності. Уточнено сутність громадянської свідомості, громадянського суспільства та громадянських цінностей. Розкриваються важливі аспекти професійної підготовки у закладі вищої освіти, що впливає на характер педагогічного мислення майбутніх учителів як складової професійної компетентності.*

***Ключові слова:** громадянська свідомість, громадянське суспільство, громадянські цінності, педагогічне мислення, майбутні вчителі.*

Вступ

В умовах війни, в яких сьогодні перебуває Україна, в умовах воєнного стану, коли кожної хвилини існує ризик бомбардування будь-якої території; коли життя цілої країни залежить від стійкості, умінь та патріотизму воїнів, що захищають нашу державу від агресора, такий стан впливає на всі сфери життя людей. Цілком логічно, що у суспільстві відбуваються світоглядні трансформації: змінюється свідомість громадян, набувають переосмислення ціннісні орієнтації, погляди на культуру, на історичне минуле і майбутнє; відбувається пошук нових смислів та власної ідентичності. І саме в таких умовах відбувається становлення української нації. А отже, актуалізується проблема становлення громадянського суспільства. Виникає потреба пошуку інших шляхів, нового змісту у вирішенні завдань підготовки фахівців, зокрема, у педагогічних закладах освіти.

Побутує думка, що «війну виграє вчитель» і таке твердження великою мірою є справедливим. Адже від того які цінності будуть закладені вчителем і стануть орієнтирами для підростаючого покоління, майбутніх громадян залежатиме успіх, процвітання і, з рештою, просто існування держави. Тому актуалізується значення підготовки майбутніх учителів, де пріоритетним напрямом є формування громадянської свідомості, що має визначати характер розвитку педагогічного мислення на даному етапі функціонування української держави.

Сьогодні є очевидним, що будівництво потужної, ефективної, демократичної держави залежить від того на скільки розвинутим є її громадянське суспільство. Над вирішенням цієї проблеми разом з іншими

державними інститутами має працювати освіта і, насамперед, це стосується підготовки майбутніх учителів. Громадянська свідомість, громадянські цінності, громадянський світогляд мають бути визначальними у формуванні педагогічного мислення під час фахової підготовки студентів педагогічних закладів вищої освіти.

В Україні багато науковців надавали значної уваги проблемам виховання національної свідомості молодого покоління – О.Киричук, В.Бутенко, П.Ігнатенко, М.Євтух, І.Зязюн, В.Мартинюк, В.Кузь, Л.Явгофаров, М.Стельмахович, І.Бех, Н.Болдирев, М.Євтух, А.Міщенко, Р.Пенькова. Інституціональні характеристики громадянського суспільства розглядають (В.Кремень, Е.Берк, Г.Філіпчук, М.Вебер, Джін Б. Елштайн, В.Котегоренко, М.Лукашевич, А.Пашук). Ціннісні характеристики, загальнокультурні, освітні, моральні пріоритети громадянського суспільства розглядали (П.Ситник, О.Бабкіна, М.Попович, Є.Бистрицький, І.Надольний, В.Денисенко, Е.Макінтайр, Л.Шкляр та ін).

За результатами аналізу філософської, психологічної та педагогічної літератури можна зробити висновок, що автори, які досліджують проблему формування громадянської свідомості, фокусують увагу на різних її аспектах.

Основний текст.

Досліджуючи проблему виховання громадянської свідомості особистості, М.Боришевський наголошував, що саме виховання патріотизму, формування громадянських якостей, поваги до особистості та прав людини, стійких уявлень про світ, суспільство, державу, основні соціальні зв'язки й відносини, політичні й правові засоби регулювання громадського життя покликані підготувати молодого фахівця до відповідального та осмисленого життя й діяльності в демократичній правовій державі [3, с. 52.].

Рябчук М. робить акцент на важливості громадянської культури для розвитку громадянського суспільства. Автор стверджує, що ефективне функціонування громадянського суспільства передбачає не тільки високий освітній рівень населення, але й певний рівень його громадянської культури. Поза цим воно неможливе, а саме існування громадянського суспільства втрачає будь-який сенс. Тому, говорячи про тенденції, напрями і проблеми його розвитку в нашій країні, не можна обійти взаємозв'язок, що існує між громадянським суспільством, громадянською культурою і громадянською свідомістю [7].

Характеризуючи громадянське суспільство зазвичай беруться до уваги політичний та громадський аспекти активності громадян, та коли йдеться ще і про загальнокультурні почуття, міжособистісну довіру, терпимість, повагу до інтересів інших людей, дотримання законності і права, відданість загальнонаціональним цінностям, тоді ми говоримо про «громадянську свідомість».

Термін «громадянська свідомість» було введено в науковий обіг наприкінці 1980-х–початку 1990-х років, коли загальноприйняті в країні уявлення про характер відносин держави і суспільства, цінностей та ідеології можливо було розглядати лише з позицій марксистської концепції розвитку

суспільства і держави. З початку 1990-х років проблема громадянської свідомості вивчалася в рамках визначення сутності громадянського суспільства [2, с. 12].

Барков В. дає визначення, розкриваючи політологічний аспект громадянської свідомості як форми політичної відповідальності політичних партій та її лідерів перед населенням країни за здійснювану внутрішню і зовнішню політику [2, с. 28].

Схарактеризував громадянську свідомість у ставленні до соціальних процесів Анікін В. Він акцентує, що з метою визначення змісту громадянської свідомості можна виділити три диференційованих типи за ознакою, що враховує свідомість і поведінку особистості, визначити їх відмінність у ставленні до соціальної реальності [1, с. 67].

- 1) активний тип;
- 2) «адаптанти»;
- 3) індиферентні в політиці.

За роки незалежності України, можемо простежити наступну тенденцію: чим нижча політична, суспільна, громадянська активність, тим гірший політичний, соціальний економічний стан держави.

Як влучно сказано Кочубей Л. «Наше відчуження від інтересів і забезпечує спокій на вулицях та безлад у владних структурах»[5].

Характер громадсько-політичної участі визначається такими показниками, як:

- політична ефективність – оцінка громадянами своєї змоги впливати на рішення влади;
- політична компетентність – наявність у індивіда політичних знань та досвіду, необхідних для участі в політичному процесі;
- інтерес до політики;
- довіра громадян один до одного;
- довіра населення до громадських і державних інститутів;
- громадянська відповідальність – відчуття особистої відповідальності щодо стану суспільних справ.

Активність участі громадян у суспільно-політичному житті також залежить від ступеня поширеності у суспільстві патерналістських установок, екстернальних орієнтацій (суб'єктивна впевненість у тому, що все у житті залежить переважно від зовнішніх обставин), а також від ступеня суб'єктивної важливості для населення політико-громадянських цінностей [6].

А, отже, успішність розбудови нашої держави залежить від розвитку громадянського суспільства, громадянської культури, громадянської свідомості підростаючого покоління, яке має бути готовим до державного будівництва. Тому сьогодні надзвичайно актуальним визначено завдання підготовки майбутніх учителів, формування педагогічного мислення, основою якого є, насамперед, розвиток громадянської свідомості, що передбачає формування громадянського світогляду у структурі професійної компетентності вчителя.

Громадянська свідомість є усвідомленням існуючих відносин між суспільством, людиною і державою з точки зору демократичних цінностей,

ідеалів, прав і свобод, що регламентуються прийнятими в суспільстві, державі принципами і нормами. Громадянська свідомість виражає певний духовний стан суспільства на такому етапі його розвитку, коли демократичні норми і цінності стають фундаментальними основами його життєдіяльності [4].

Вирішення проблеми формування орієнтації підростаючого покоління на європейські та національні громадянські цінності сприяє утвердженню національної та громадянської гідності українців їхньої ідентичності.

У Законі «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (2022) дається визначення української громадянської ідентичності як стійкого усвідомлення громадянином України, закордонним українцем свого політико-правового зв'язку з Україною, українським народом та громадянським суспільством.

Метою державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності є досягнення єдності в українському суспільстві шляхом подолання суперечностей соціокультурного, мовного, регіонального характеру на основі європейського та євроатлантичного курсу, забезпечення дотримання конституційних гарантій прав і свобод людини і громадянина [8].

Висновки.

Отже, формування громадянської свідомості особистості відбувається під час національно-патріотичного виховання, шляхом громадянської освіти, через вивчення славетного минулого українського народу, цілеспрямоване залучення підростаючого покоління до проектів історико-культурного змісту, участь у волонтерській діяльності тощо. Така діяльність сприятиме формуванню громадянськості як інтегративної властивості особистості, що впливає на розвиток та процвітання суспільства і держави.

Література:

1. Анікін, В. (2014). Державна етнополітика та формування громадянського суспільства. *Політичний менеджмент* : наук. Журнал, 5(8), 63-70.
2. Барков, В. Ю. (1999). Соціально-політичне становлення громадянського суспільства в Україні: Автореферат дис. ... д-ра політичних наук. НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького.
3. Боришевський М. Виховання громадянської свідомості особистості. *Пед. газ.* 2001. № 5. С. 5.
4. Ісаєва (Яценко) Н. Ю. Громадянське суспільство і громадянська свідомість у сучасному світі «Філософія та політологія в контексті сучасної культури», 2021, Т. 13, № 2 С.35-41.
5. Кочубей Лариса Громадянська самосвідомість українців: що заважає бути відповідальним за стан справ у суспільстві? Режим доступу https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/kochubei_gromadianska.pdf
6. Політична культура сучасної України. Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-912.html>
7. Рябчук М.Ю. Громадянське суспільство. Енциклопедія Сучасної України. редкол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський та ін. Київ: Ін-т

енциклопедичних досліджень НАНУ, 2006. Т. 6 : Го – Гю. С. 527–528.

8. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». (2022). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2834-20/conv>

References:

1. Anikin, V. (2014). Derzhavna etnopolityka ta formuvannya hromadyans'koho suspil'stva. Politychnyy menedzhment: nauk. Zhurnal, 5(8), 63-70.

2. Barkov, V. YU. (1999). Sotsial'no-politychne stanovlennya hromadyans'koho suspil'stva v Ukraini: Avtoreferat dys. ... d-ra politychnykh nauk. NAN Ukrainy, In-t derzhavy i prava im. V.M.Korets'koho.

3. Boryshevs'kyy M. Vykhovannya hromadyans'koyi svidomosti osobystosti. Ped. haz. 2001. № 5. S. 5.

4. Isaeva (Yatsenko) N. YU. Hromadyans'ke suspil'stvo i hromadyans'ka svidomist' u suchasnomu sviti) «Filosofiya ta politolohiya v konteksti suchasnoyi kul'tury», 2021, Т. 13, № 2 S.35-41.

5. Kochubey Larysa Hromadyans'ka samosvidomist' ukrayintsiv: shcho zavazhaye buty vidpovidal'nym za stan sprav u suspil'stvi? Rezhym dostupu https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/kochubei_gromadianska.pdf

6. Politychna kul'tura suchasnoyi Ukrainy. Rezhym dostupu: <http://www.info-library.com.ua/books-text-912.html>

7. Ryabchuk M. YU. Hromadyans'ke suspil'stvo. Entsyklopediya Suchasnoyi Ukrainy. redkol. : I. M. Dzyuba, A. I. Zhukovs'kyy ta in. Kyiv : In-t entsyklopedychnykh doslidzhen' NANU, 2006. Т. 6 : Ho – Hyu. S. 527–528.

8. Zakon Ukrainy «Pro osnovni zasady derzhavnoyi polityky u sferi utverdzhennya ukrayins'koyi natsional'noyi ta hromadyans'koyi identychnosti». (2022). Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2834-20/conv>

***Abstract.** The work examines the problem of forming the civic consciousness of future teachers, with the aim of establishing their national and civic identity. The essence of civic consciousness, civil society, and civic values has been specified. Important aspects of professional training in a higher education institution are revealed, which affects the nature of pedagogical thinking of future teachers as a component of professional competence.*

***Key words:** civic consciousness, civil society, civic values, pedagogical thinking, future teachers.*